

טובי העיר ומגוון צורות של אוליגרכיה, ועוד מבנים שלטוניים אחרים עד הכנסת הנבחרת באופן דמוקרטי ועד בכלל. צורות שלטון אינן אמתות נצחיות ואינן ייחודיות לישראל. אין זה מקרה שהמקום היחיד שבו התורה מצווה (או מתירה, תלוי בפירוש) על עם ישראל לחקות אומות אחרות הוא מינוי מלך: "כִּי תבֹא אֶל הָאָרֶץ ... וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבְתִי - שׁוּם תִּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, יד-טו).

מה כן ייחודי לישראל? ברית סיני המציבה את ישראל כאומה היחידה שמלכה ומחוקקה העליון הוא א-לוהים. "מִגִּיד דְבָרָיו לְיַעֲקֹב, חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל. לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי, וּמִשְׁפָּטִים בָּל יִדְעוּם - הֲלָלוּ יְהוָה" (תהלים קמז, ט-כ). ברית סיני כוננה ערך פוליטי חשוב, אך ערך זה איננו צורת ממשל כלשהי כי אם גבולותיו המוסריים של הכוח. כל סמכות אנושית היא מעתה סמכות מואצלת, הכפופה לצווי המוסר העליונים של התורה. מתחת לשמים אין שום כוח מוחלט. בכך נבדלה היהדות מהאימפריות של העולם העתיק, ובכך היא נבדלת מהלאומיות המערבית החילונית לסוגיה. עם ישראל יכול ללמוד פוליטיקה יישומית מכוהן מדייני, אבל את גבולותיה של הפוליטיקה הוא צריך ללמוד מא-לוהיו בלבד.

אולם למרות הניגוד בין שני חלקי הפרשה, יש מכנה משותף בין עצות יתרו לבין ההתגלות בסיני: ההאצלה, הביזור והדמוקרטיזציה של המנהיגות. רק א-לוהים יכול למשול לבדו.

רעיון זה מוצג בפי יתרו. הוא בא לבקר את חתנו, ומגלה שהוא נושא לבדו בנטל ההנהגה. הוא אומר לו, "לֹא טוֹב הִדְבָר אֲשֶׁר אָתָּה עֹשֶׂה" (שמות יח, יז). בכל התורה כולה מופיע הביטוי

פרשת יתרו אומה של מנהיגים הרב יונתן זקס

חלקה הראשון של פרשתנו מחוויר כך נדמה בהשוואה לחלקה השני. בחלק הראשון, פרק יח של ספר שמות, יתרו כהן מדיין נותן לחתנו משה שיעור ראשון במנהיגות. ואילו בחלק השני הגיבור הראשי הוא א-לוהים בכבודו ובעצמו, המתגלה לבני ישראל התגלות שכמוה לא הייתה ולא תהיה וכורת עמם ברית. בפעם הראשונה והאחרונה בהיסטוריה מופיע א-לוהים אל מול אומה שלמה, שבה עמה בברית ונותן לה את הקוד המוסרי המפורסם ביותר בעולם, עשרת הדיברות.

איזה מכנה משותף אפשר להעלות על הדעת בין עצה מעשית של מדייני אחד לבין מילותיה הנצחיות של ההתגלות הא-לוהית? יש כאן ניגוד מכוון, וניגוד זה חשוב. תורת הממשל היעיל איננה תורה יהודית דווקא. היא חלק ממה שמכונה 'חכמה': חכמתה האוניברסלית של האנושות. לעם ישראל היו לאורך השנים צורות הנהגה רבות: נביאים, זקנים, שופטים ומלכים בימי המקרא; נשיא תחת שלטון רומא וראש גלות בבבל; שבעה

אמנם הארץ כולה שלי, אומר ה', אבל רק אתם תהיו לי "ממלכת כהנים וגוי קדוש". זוהי הכרזה מדהימה. לכל אומה יש כוהנים משלה. בספר בראשית מכונה מלכיצדק מלך שלם בן זמנו של אברהם "כהן לאל עליון" (בראשית יד, יח). בהמשך בסיפור יוסף מסופר על כוהני מצרים שאדמתם לא הולאמה כשאר הקרקעות במדינה (בראשית מז, כב). יתרו היה כהן מדיין. בעולם העתיק כהונה לא הייתה עניין יוצא דופן. לכל אומה היו כוהנים ואנשי קודש. המיוחד בישראל הוא שכל יחיד באומה זו נועד להיות כהן. כל אזרח מאזרחיה נקרא להיות קדוש.

אני זוכר כיצד עמדתי עם הרב עדין שטיינזלץ במטה האו"ם בניו יורק, באוגוסט של שנת 2000. זה היה בכינוס מיוחד של אלפיים מנהיגים דתיים נציגי כל הדתות הגדולות. אפילו כאן, אמרתי לו, בתוך ההרכב האנושי הייחודי והמגוון הזה אנחנו נבדלים. היינו שם המנהיגים הדתיים היחידים כמעט שלבשו חליפות. כל האחרים לבשו גלימות רשמיות. בכל העולם כוהנים ואנשי דת עוטים מלבושים המבליטים את ייחודם, את נבדלותם (זו משמעותה הבסיסית של המילה 'קדוש'). לא אצלנו. ביהדות הבתר-מקראית לא היו גלימות שרד, משום שהיהדות מצפה מכל אחד ואחד להיות קדוש¹ (תאופרסטוס מתלמידיו של אריסטו קרא ליהודים "אומה של פילוסופים", וכיוון לאותו דבר).

ועדיין בעם ישראל יש כוהנים – בני שבט לוי צאצאיו של אהרן הכהן. כתר כהונה ניתן להם ומעולם לא חולק בשווה בין כל בני ישראל. איך אפשר אם כן לומר שעם ישראל הוא ממלכה שכולה כוהנים?

פרשני המקרא התמודדו עם בעיה זו והציעו שני פתרונות. המילה "כהנים" עשויה להתפרש כ"שרים", מנהיגים (רש"י, רשב"ם) או כ"משרתים", "שמשים" (רמב"ן, אבן עזרא). סתירה?

"לא טוב" רק פעמיים. כאן ובסיפור בריאת האישה, כאשר א-לוהים אומר "לא טוב היות האדם לבדו" (בראשית ב, יח). לא טוב לחיות לבד. לא טוב להנהיג לבד. לא טוב – וגם אי-אפשר.

יתרו מציע האצלת סמכויות:

הֲיָה אֶתְּהָ לְעַם מוֹל הָאֱ-לֹהִים, וְהִבֵּאתָ אֶתְּהָ אֶת הַדְּבָרִים אֲלֵ הָאֱ-לֹהִים. וְהִזְהַרְתָּ אֶתְּהָם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרָךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן. וְאֶתְהָ תַחֲזֶה מְכַל הָעַם אֲנָשֵׁי חַיִל – יִרְאִי אֱ-לֹהִים, אֲנָשֵׁי אֲמַת, שְׂנָאִי בְצַע – וְשַׁמְתָּ עֲלֵהֶם שְׂרִי אֲלָפִים, שְׂרִי מְאוֹת, שְׂרִי חֲמִשִּׁים וְשְׂרִי עֶשְׂרֹת. וְשִׁפְטוּ אֶת הָעַם בְּכָל יַעַת, וְהָיָה כָּל הַדְּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם. וְהָקַל מֵעֲלֶיךָ, וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ. (שמות יח, יט-כב)

מדובר בשינוי דרמטי במפת הסמכויות. על פי הצעת יתרו, מתוך כל אלף ישראלים יהיו 131 מנהיגים: שר האלף, עשרה שרי מאות, עשרים שרי חמישים ומאה שרי עשרות. מאחד מכל שמונה גברים מצופה שייטול על עצמו תפקיד מנהיגותי כזה או אחר.

בפרק הבא לקראת מעמד הר סיני ה' מורה למשה להציע לבני ישראל לבוא בבריתו. בדברים שהוא מצווה על משה לומר מנוסח בעצם כתב השליחות של עם ישראל:

אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם, וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל פְּנֵי נְשָׁרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי. וְעַתָּה, אִם שְׂמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי, וְשַׁמְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סֻגְלָה מְכַל הָעַמִּים; פִּי לִי כָּל הָאָרֶץ, וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלֶכֶת כְּהִנָּם וְגוֹי קְדוֹשׁ. (שמות יט, ד-ו)

להפך. בני ישראל נקראו להיות אומה של משרתים-מנהיגים. ברית עם ה' מזמינה אותם ליטול אחריות לא רק לעצמם ולבני משפחותיהם, אלא גם למצב המוסרי-רוחני של עמם בשלמותו. זה אותו עיקרון שנוסח לימים בסיסמה "כל ישראל ערבים זה בזה". העם היהודי לא השאיר את המנהיגות לאדם יחיד, קדוש ונשגב אשר יהיה, וגם לא לאלטיטה. בעם זה מצופה מכל יחיד להיות שר ומשרת - ובמילה אחת, מנהיג. לדמוקרטיזציה מהותית כל כך לא זכה רעיון המנהיגות מעולם.

משום כך תמיד היה קשה להיות מנהיגים של היהודים. ידועים דבריו של הנשיא הראשון של מדינת ישראל חיים ויצמן, "אני נשיא של מיליון נשיאים". ה' הוא אמנם רוענו, אך שום יהודי לא היה מעולם כבשה. קשה להנהיג אומה של מנהיגים, אבל יש לתופעה זו פירות מתוקים: בזכותה הותירו היהודים על העולם חותם שהוא הרבה יותר מכל פרופורציה מספרית. היהודים הם שבריר זעיר מאוכלוסיית העולם, כחמישית האחוז, אך בכל תחומי העשייה האנושית תמצאו שיעור גבוה שלהם מובילים ומנהיגים.

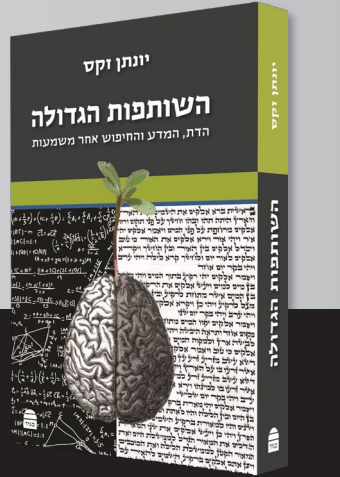
להיות יהודי משמעו להיקרא אל ההגה.

1 רעיון זה הופיע שוב בצורות הפרוטסטנטית בימי הפוריטיזם - הזרם שהעלה על נס עקרונות מהתנ"ך ("הברית הישנה") ובפרט הדגיש את עקרון "כהונת כל המאמינים".

40% הנחה

במיוחד למנויי 'שיג ושיח' השותפות הגדולה במבצע

עם קוד ההנחה: זקס

הקלידו את קוד ההנחה: זקס בדף פרטי הקניה וקבלו 40% הנחה על ספרו האחרון של הרב זקס "השותפות הגדולה"

לחצו לרכישה <

לפרטים: 02-6330533